
40 urte eta gero hau!

Franco ondoko trantsizio politikoa Euskal Herrian

*

J O S U C H U E C A

*

Espainiako historia garaikideak ematen digun perspektibatik begiratuta Franco hil ondorengo trantsizioa berezia izan da. Alde batetik, ireki zuen aroa lehenengo aldiz ohikoak ziren parentesi demokratikoak baino luzeagoa izan delako eta bestetik, hil zen erregimenaren partaideek aldaketa prozesuan protagonismo handia izan zutelako. Antzemango dugu kontuan izaten badugu bi saio errepublikarrek iraun zutena, juxtu-juxtuan, Primo de Riveraren Diktadurak izan zuen iraupenera hurbiltzen dela. Era berean, Francoren aginteko lau hamarkada latzek oso atzean uzten dituzte demokrazia mugatuko Errestauraziorako urte apurrak. Oraingoan ostera, 1978ko Konstituzioak sostengatzen duen erregimenaren iraupenak aro demokratiko luzeko salbuespenetan sartu du dagoeneko.

Protagonismoari dagokionez, historia eta oroimenaren azterketa gaingitu ezin duten zenbait adierazpen narzisisista kenduta, frankismotik zetozen eremu politikoak ezin ditugu saihestu, trantsizio prozesuan galga eta baldintza ikaragarria izan zirelako eta erreforma mugatuaren ildora sektore ezkertiarak eta demokratiko aunitz eramatea lortu zutelako. Urte horietako emaitzen balantzea gazi-gozoa gertatu denez ikuspegi desberdinetatik beste trantsizio prozesu bat aspaldidanik hasi zen eskatzen. 1998ko iraila-

▀ Josu Chueca EHUko Historia irakaslea da.

ren 12an ETak aldarrikatu zuen su etenak eta Lizarra-Garaziko akordioak erraztu zuten giro politiko berria dela medio, aipaturiko bigarren trantsizioa hastear dugularik ez da alferrikako lana gogoraraztea zein arazo eztabaidatu ziren orain dela hogeitun urte eta zer nolako ondorioak utzi zizkiguten bigarren trantsizio hori beharrezkoa izateko.

40 urte eta gero... Trantsizio motela...

Franco Cuelgamurosko hilobian sartu ondoren ez zuten presa handirik izan Estatuko agintariek demokrazia gorpuzteko ezinbestekoak ziren neurriak hartzeko. Konparatzen badugu frankismoaren hasierako jokabidearekin nabarmen gelditzen zaigu desberdintasuna. Bilbo hartu eta gero, bost egun nahiko izan ziren Gipuzkoa eta Bizkaia «provincias traidoras» izendatzen zituen dekretua kaleratzeko, baita beraien kontzertu ekonomikoak bertan behera uzteko ere.

Kontrako prozesua burutzeko bost urte luze behar izan zituzten trantsizioko gidariek, «traizioaren» iraina kenduta gelditu zen arren, kontzertuak 1981 arte ez baitzituzten berrezarri. Orduko agintari frankista eta ahobero amorratua izan zen Jose Maria Areilzak argi eta garbi azaldu zion *Le Figaro* egunkariari zetorren trantsizioaren mailaketa eta kosteaz: «Erregimen frankistaren eraikuntzatik kentzen den harri bakoitza oso ongi ordainduko du ezker komunistak edo sozialistak». Ohikoa zuen balbearekin, Mutrikuko konteak erdia bakarrik asmatu zuen. Erreformaren urrats oro nahiko prezio altuarekin ordaindu izan zen arren, sakrifizioa berak aipatutako esparruetatik baino askoz zabalagoetatik etorri zen.

Euskadi mailan oihartzun handiena erdietsi zuen errebindikazioa, amnistiarena, kostata gauzatu zen. Kaleko mobilizazioek «Amnistia ez da negoziatzen» oihuarekin presoaren askatzearen orokortasuna eta bat-batekotasuna defenditzen zuten arren, tantaka atera ziren kalera diktaduraren kontra aritu ziren borrokalaria.

Indultuz indultu kartzelak hustuz joan zirenez, 1977ko ekaineko hauteskundeak burutzear zirelarik

oraindik 42 presok Espainiako ziegetan ziraute. Alferrikakoak izan ziren 1976ko bukaeraz geroztik ETApmkoeak eta Adolfo Suarezren gobernuko ordezkariak aurrera eramane zituzten negoziazioak. ETAk estreinako harremantant honako lau puntu —Amnistia, askatasun demokratikoak, indar errepresiboen deuseztapena, Euskadiraiko autogobernua— mahaigaineratu zituen, baina Gobernuko ordezkariak bi arazotara jeitsi zuten negoziazioaren maila, presoan kanporaketara eta hauteskundeetako baldintza demokratikoak bere osotasunean bermaturik izatera, hain zuzen ere.

Negoziazioaren esparruko murrizketa horrek, une zein gune desberdinetan egindako bilkurak tarte zirela, ez zuen euskal gizarteak espero zituen fruituak eman. Izan ere hauteskundeak burutu zirenean zenbait preso izateaz gain, beste andana bat Europako erbestera bidali zuen Adolfo Suarezren gobernuak. Alderdiei begiratuz, ezker muturrekoak ezezik, EAJren salbuespenaz, alderdi abertzale guztiak ere legetik kanpo jarraitzen zuten ekainaren 15ean. Suarezren gobernuak, 1977ko urtarriletik aurrera, estatu mailan egin zituen negoziazioetan lortu zuen berak ezarritako baldintzak nahiz epeak oposizioak onartzea.

Nabarmena izan zen mobilizazioen beherakada Alderdi Komunistak jakin zuenetik bere legalizazioa bideratuta zegoela. Era berean alderdi horrek desestabilizazioaren marmua uxatuz errealismo politikora makurtu zituen funtsezko zenbait errebindikazio —Errepublikarena baztertzearekin batera monarkia eta armadaren onespren akritikoa—, eta berak kontrolatzen zuen oposizioko esparru zabala.

Euskal Herrian aldiz, elkarrizketa horiek zein euskal arazoa ardatza zutenak burutzen ari ziren bitartean, Arias eta Suarezren gobernuek emandako indultu murrizteak akuilatu zituzten presoan aldeko mobilizazioak. Mota guztietako protestak —jende itxialdiak, barauak, manifestazioak...— biltzen zituzten amnistiaren aldeko asteek sekulako dimentsioak bereganatu zituzten milaka langile eta hiritar behin eta berriro mobilizatuz.

Arras esanguratsua dugu 1977ko ekainaren 15eko hauteskundeetarako hilabete bat baino tarte zelarik maia-

tzaren 8tik aurrera burutu zen Amnistiaren aldeko asteko bilakaera. Hasi eta bi egunetara, 10ean alegia, Santi Brouard, Valentin Solagaistua, Iñaki Aldekoa, Jose L. Elkoro eta Juan Jose Pujanak osatzen zuten batzordeak, Madril-en bertan, hauteskunde kanpaina hasi orduko amnistia emana egon beharko zela Suarezzi adierazi zion unetan, Euskadiko lantoki eta kaleetan ikaragarritzko mobilizazioak gertatzen ari ziren. Ohikoa zen errepresioak —FOP direlakoek bost hilketa eragin zituzten astean zehar— areagotu zituen protestaldiak, maiatzak 13 eta 16an greba orokor-
rak gauzatu arte. Suarezek aipaturiko batzordearekin erakutsi zuen jarrera irmoa —«Erabat ezinezkoa zela preso guztiak kaleratzea hauteskunde kanpaina hasi baino lehenago» zioena— aldatu behar izan zuen mobilizazioen arrakasta eta indarra antzemanda. Ministroen kontseiluak indultu-erbesteraldiak elkartzen zituen konponbidea ontzat eman zuen eta greba orokorraren bigarren egunean, 16an hain zuzen ere, 1970ko Burgosko epaiketako preso zigortuenek euren indultuaren berri izan zuten. Dena den, ekaina bitartean beste hainbat preso Europako lurralde desberdinetara kanporatuak izan ziren arren, ekainaren 15ean hainbat preso jarraitzen zuten kartzeletan.

Hainbeste errebindikatu zen amnistia gauzatzeke izan arren hauteskundeak egin ziren eremu instituzional berriari hasiera emanez. Emaitzak ustekabeak izan ziren hein handi batean. Frankista birziklatuen eta burges demokrata txepelen elkargunea izan zen UCD delakoak Estatuan irabazi zuen legez, Euskal Herrian mobilizazio eremuetatik kanpo eta neurri batean egituratu berria zen alderdi sozialista nagusitu zen. Lurraldez lurraldeko ikuspuntutik Eusko Alderdi Jeltzalea Gipuzkoan eta Bizkaian aitzindari bihurtu zen bezala, UCD delakoa Araban eta Nafarroan garaile genuen.

Beraien berregituratze biltzarrak burutu berriak ziren arren, 1977ko martxoan hain zuzen ere, fenix antzeko EAJ eta PSE nazionalismoa eta ezkerren erreferentzia nagusiak bilakatu ziren hauteskunde horiek zirela medio. Alderdi nazionalista, Iruñean batzar nagusian bilduta, 1936ko Estatutua desagokitzat joz, 1931n Lizarran ezta-

baidatu zena goraipatu zuen lurralde guztiak baita esku-duntza zabalak ere aintzat hartzen zituelako.

PSOE bere aldetik, hilabete berean, Euskadi mailan, lau lurraldeetako partaideak zein egiturak bere baitan elkartuz, Euskadiko Alderdi —PSE— bezala eratu zen. Organizazio mailan gauzatu zen aldaketa historiko hau, orduan PSOEk Estatu osorako defenditzen zituen eredu federalista eta nazionalitateen aldeko errebindikazioen ondorioa zen.

Bide batez etorri zen ESEI eta Eusko Alderdi Jeltzaleaz autonomiaren aldeko frontea eratzea. Horretan, besteak beste, euskal lurraldetasuna kontuan hartuko zituzten audientziak eta barruti unibertsitarioak errebindikatzear gain, autonomiaren proiektu komuna, udal hauteskundeak eta konstituzio demokratikoa zein aurrerakoa defenditzen zuten sozialistek aipaturiko talde abertzaleekin bat eginik. Hala eta guztiz ere, Diktaduraren kontra eta trantsizioko hasieran hain sakon herriratu zen joera mobilizazioak laster erakutsi zuen ez zuela amore emango erdie-tsi gabe zeuden errebindikazioak eskuratu arte. Izan ere, amnistiaren alde eta egituratze politiko berriaren aldeko mobilizazioek 1977ko udan berriro indar osoz hartu zituzten Euskadi osoko errepideak eta kaleak.

Ordutik aurrera dialektika bikoitza bizkortu zen euskal gizartearen baitan: alde batetik instituzioetan eta bereziki parlamentuko jardueretan garatuko ziren estrategiak, bestetik kale mobilizazioetan, baita ETaren pean aritzen zirenetako ekintzetan ere, oinarri izanzen zutenak. Hauteskundeetako emaitzen balantzeak bukatu gabe zeudelarik eta Madrilgo parlamentuan lehen bilkurak burutzen ari ziren bitartean, euskal errepideak «Askatasunaren Ibilaldi» jendetsuak zeharkatu zituen amnistia eta estrainatu zein errefuxiatuen itzulera errebindikatu.

Aipatu dugun Ibilaldia bukatu berria zelarik, betetze-ke irauten zuen amnistiaren orokortasunaren seinale nabarmenak bihurtu ziren Jose Migel Apalategi «Apala» eta estrainatuak. Horien aldeko manifestazio izugarriek lagundu zuten estreinako kurtso politikoaren hasiera. Ordurarte izandako indultu murriztekin osatuko zuten amnis-

tia orokorra ezinbestekoa bihurtu zen instituzionalizazio prozesua funts demokratikoen gainean martxan jartzeko.

Azkenean urriak 14an Madrilgo parlamentuan onartu zuten, bi urte lehenago Francoren heriotzarekin batera, onartu behar izan zen Amnistia orokorraren legea. Euskal presoei dagokienez abendura arte ez zen askatu aro horretako azkena, ETApnko Fran Aldanondo, alegia.

Jakina denez, hori kaleratu ondoren berehala beste hainbat aktibista kartzeleratzen hasi zirelako errebindikapen horrek gaurdaino ez du premiarik galdu. Ildo honetatik abagune horretan amnistiaren aldeko batzordeekin gertatu zena oso esanguratsua da. Aldanondo abenduaren 9an libratu zutenean Gipuzkoako Batzordeko hainbat ait-zindarik beraien lanari bukaera ematen zion agiri bat plazaratu zuten erranez: «Martuteneko espetxetik azken preso politikoa ateratzea eta atzerritarrak itzultzeko ego-kiagoak diruditen baldintzen sortzea direla eta batzorde hau sortarazi zuen helburua eskuratu egin duela uste du estreinako batzordeak». Bi egun beranduago beste 60 batzordek aldaketa demokratikoa gauzatu ez zenez eta errefuxiatuek itzuli gabe jarraitzen zutenez ez zirela desegingo jakinarazi zuten. Zatiketa horrek argi eta garbi adierazten du prozesu politikoari buruzko oso ikuspegi desberdinak gorpuzten ari zirela baita ordura arte izandako borrokakideen artean ere.

Amnistia hain berandu gauzatzeak, erakunde armatuek aurreko estrategiarekin jarraitzeak edo gogortzeak, Estatuaren aldetik errepresioaren iraupenak baldintzatu zuen 1977ko urritik trantsizioak izan zuen bigarren aroa, kontsentsu delakoaren bitartez Espainia mailan nagusigo politikoa lortu zuena.

...eta zikiratua

Euskadin diktadura frankistaren aurka gehien borrokatu zuten esparru politikoek etsipenez dastatu zituzten trantsizioaren urrats berriak. Amnistiari so eginez arrenkuraz ikusi zuten nola frankismoak irabazi zuen baketze

neurri horren onura. Deus arriskatu gabe, deus borrokatu barik ahaztuta geratu ziren Diktaduran zehar oinarrizko eskubideen kontrako jarduera guztiak baita azken urteetako hilketa larriak ere. «Tacito» taldekoek 1976an aldarrikatu zutena: «Bi Espainia lurperatzeko igarotako urteen edozein errebisio galarazi beharra dugu» praxira eraman zuten, lehen unetik, frankistak neurri orotik salbatzeko asmoz.

Frankisten balentriak ahanzturaren zakuan erortzen ziren heinean inork ez zuen eskatu ezta Diktaduraren gutxienezko berrazterketa ere. Franco hilobiratu bezain agudo oroimenaren galtze kolektiboa indartuz joan zen. Iragan hurbila hutsaren hurrengoia bihurtuz zuten demokraziarako bidean oztopoa izan zitekeelakoan. Egotzi behar omen zen desestabilizazioaren aitzakiaz, trantsizioa baldintzatu zuten aginte faktikoen mehatxuak historiatik desagertu dira ustezko konpromiso demokratikoa azpimarratzeko. Erregetik hasita azken buruzagiraino elite politiko espainiarra zipriztindu zuen kontsentsua, borondate eta malgutasun demokratikoaren eredia izan zen.

Armadari, Diktaduraren sorreran eta garapen errepresiboan izan zuen funtsezko ardura zokoratuta, inolako arazketarik gabe, leku eroso bilatu zioten sistema eraberrituan erreformistek eta frankista ohiek. 1978ko Konstituzioak frankismoaren muin ideologikoarekin bat egin zuen armadari VIII. artikulua bitartez eman zion rolaz: Espainiako batasunaren zaindariaren arduraz, alegia.

Indar polizialekin antzeko zerbait gertatu zen. Metamorfosia uniforme koloreetara edo instituzioen izendegira mugatu zen. Indar errepresiboak ordena publikoaren indarrak bilakatu ziren inolako bahe demokratikotik zeharkatu barik. Horietako jantziak grisetik marroira eta gero urdinera aldatuz joan ziren arren ez zen inolako deuseztapenik edo garbiketa niminoenik ere gauzatu.

Erantzukizun politikoak eskatzeko legitimitate osoa zuen oposizioak arazo honetan ere hasieratik amore eman zuen. Horrela zioen Felipe Gonzalezek 1977ko urrian bere alderdikide eta parlamentari bat manifestazio batean FOP direlakoek jipoitu zutelako burutu zen ez ohi-

ko saioan: «Erregimen frankistaren hasieran egin zenaren aurka, ez dugu indar polizialik deuseztatu nahi ezta berririk sortu ere. Soil-soilik ordena publikoaren indarrak legalitate demokratikoaren defendatzaileen rolera egokitzea nahi dugu».

Era berean xelebrea izan zen frankismotik zetozen espioitza lanak eta ekintza bereziak biltzen zituen SECED bezalako erakundeen bilakaera. 1977ko udan CESIDen bitartez erregimen demokratikora birmoldatu zutenak, Barne Brigadarekin batera politikarien aktibitateen jarraipena burutzeraz bideratu zituzten UCDkoek eta baita PSOEkoek ere. Militarren saio kolpistak oztopatu ez ezik, 1981eko otsailaren 23koa errate baterako, lagundu ere egin zuten inteligentzi zerbitzuko espainiarrek. Aurreko Estatuko hainbat funtsezko egiturek irauteak mugatu zituen demokraziari edukiak eman behar zizkioten hurrengo prozesu politikoak, konstituzioarena edo nazionalitateen egitura-tze politikoarena. Baina ziurraski askoz pisu handiagoa izan zuen demokrazia ahultze bidean trantsizioan aitzindaritzaz bultzatu behar zuen ezker erreformistaren makurtze politiko-ideologikoak.

Orduan hainbeste goraiatu zuten kontsentsuak Espainiako eskumari eman zion ezkerren aldetik beharrezkoa zuen desmobilizazioa bere erreforma mugatua sendotzeko. Izan ere, 1977ko urrian, kontsentsuaren bitartez fronte berri bat eratu zen Madrilgo Parlamentuan eta Moncloan. Estatu mailako alderdi bozkatuenean, UCD, PSOE eta PCEk, konstituzioaren zein arlo sozioekonomikoaren bideak eta mugak adostu zituztenean, trantsizioaren lema Suarezren gobernuaren esku gelditu zen baina ezkertiar horien sustenguekin.

Langile mugimenduak ordura arte izandako ahalmen politiko-errebindikatzailea baztertu zuten sindikatu zein alderdi ezkertiar nagusiek. Moncloako hitzarmena bezalakoek ordezkatu zituzten langileen mobilizazioak beraien egoera ekonomikoa etengabe okertzen ari zen bitartean. Erregimenaren oinarri politikoei dagokienez, alderdi komunistak nahiz sozialistak ez zuten arriskatu nahi Francok ezarritako monarkiaren kontra aritzean ezta armada

eraldatzean ere. Monarkia eztabaiden gaineratik gelditu zen ustezko errepublikazale horiei esker. Izan ere, hamarkadetan zehar izandako Errepublikaren aldeko errebindikazioa gauzatzeko aukera zutenean zokoratu egin zuten era nabarmenez PCEkoek, ixilpean PSOEkoek.

Bide berdintsutik eraman zituzten nazionalitateei zegozkien eskubideak sozialistek eta komunistek. Bandera aldaketa gauzatu zen hemen ere. 1936ko gerra garaitik frankismoa amaitu bitartean nazionalitate zanpatuen aldeko jarrerari eutsi zioten alderdi horiek, konstituzioko eztabaidak iritsi zirelarik ahaztu zituzten beraien eredu federalak, autodeterminazio eskubidea eta kultura-hizkuntza gutxituen aldeko errebindikazioak. Nazionalismo espainiarrarekin bat eginik autonomiaren irtenbidea orokortu egin zuten, «kafea guztiontzat» leloaren pean, Katalunia zein Euskadiko asmoak txikitzeko asmoz. Arazo nazionala konstituzioko eztabaidetan puntu nagusienetakoa bihurtu zen arren, euskal nazionalismoa bere osotasunean funtsezko lege hori prestatzeko atondu zuten taldetik kanpo utzi zuten. Ez bakarrik hainbat sektore erradikal ordezkatzan zituen Euskadiko Ezkerra, baizik eta Eusko Alderdi Jeltzalea bera ere. CiUko katalanek Miguel Rocari esker parte hartze zuzena izan zuten bitartean, jeltkideak bigarren eskuko informazioa jasotzera kondenatuta gelditu ziren.

Konstituzioak eta ondoren etorri zen autonomien inguruko estrategia kontsentsuatuak saihestu egin zuten Estatuaren birmoldaketa sakona. Burujabetza bakarra Estatu espainiarrari lotuta jarraitu ez ezik, nazio historikoen zein probintzien autonomia ere Estatuko dohaintzat jo zuten kode nagusi berri horretan. Honen ondorioz, konstituzioaren emaitzak euskal gehiengo politikoarentzat ez ziren oso gustukoak izan.

Euskal nazionalistak parlamentuan eta senatuan emendakinak emendakin konstituzioa eraldatzen saiatu ziren arren, etengabeko porrotaren ozpina dastatu behar izan zuten. Izan ere, galtzaileen protagonismoa hartu zuten euskal parlamentari abertzaleek 1978ko maiatza eta ekaina bitartean proiektua eztabaidatu zenean.

Dena den, konstituzio erreferendumak argiro azaldu zuen Euskadin gauzak ez zutela bat egiten San Jeronimoko karreraren burutu zutenarekin. Euskal Herriak era nabariz bizkarra eman zion Espainiako lege nagusia eta demokratiaren euskarri izateko atondu zuten testuari. Kontraesan eta desberdintasun politikoak parlamentuko gehiengo eta gutxiengoen artean ezkututzen baziren ere, abenduko bozketak Euskal Herrian zegoen indar erlazioa agerian utzi zuen. Estatuko kontsentsua, Euskadin bertan ere partaide garrantzitsuak izanik, galtzaile atera zen.

Konstituzioko erreferendumean izandako emaitzek UCDkoentzat eta PSEkoentzat Autonomi Estatutuaren erabilgarritasuna indartu zuten. Bera izan baitzitekeen tresna Euskadi eremu instituzionalean txertatzeko. Honen ondorioz, 1978ko hasieratik, PSEk EAJrekin hautsita zuen hitzarmen politikoari berriro heldu zion. Azkar asko, 1978ko abenduaren amaieran, Gernikako aurreproiektua onartu zutenetik, lehen hauteskundeetarako eratu zuten akordioa, PSE, ESEI eta EAJren artekoa berrindartu zuten, orain Euskadiko Ezkerraren laguntzarekin. Horiek izanen ziren Gernikako Estatutuaren bultzatzaile nagusiak, euskal kontsentsu horretatik kanpo Herri Batasuna eta LKI, EMK, LAIA (Ez) bezalako ezker muturreko zenbait alderdi gelditu zirelarik.

Lehendabizikoekin bat egin zuen Estatuko gobernuak. UCDko euskal buruzagien susmo eta oztupoak aparte lagata, Suarezek berak atondu zuen Garaikotxearekin batera Madrilgo Parlamentuko oniritzia izan beharko zuen behin betiko estatutua. Hau dela eta, 1979ko uztaillean mintzagai izan zituzten aipatutakoek arazo zailenak ziren Polizia autonomia, Nafarroaren auzia, kontzertuena eta abar, estatutuari bidea errazteko. Laguntzak laguntza, autonomiarako bidea malkartsua izan zen euskal gizartearen baitan, zatiketa berri bat gauzatu baitzen. Alde batean zeuden bide hori, murriztua bazen ere, probatzeko zeuden sektoreak; bestean, erreformako mugak eta oztopoen zama errefusatuz hausturaren estrategiari eusten jarraitu nahi ziotenak. Doi-doi nagusitu ziren Autonomi Estatutuko erreferendumean haien alde zeudenak. Orduz geroztik,

instituzionalizatze prozesu azkarra izan zuen Euskal Autonomi Erkidegoak. Krisi ekonomiko larriaren pean, Estatu-ko indarkeria legala edo zikinaren itzalpean, ETA hizkiak eramaten zituzten erakundeen estrategia gero eta ulertezi-nagoaren pean, hiru euskal lurralde hartzen duen eremu politikoa garatu egin da gaurdaino. Hala ere bistan dago Euskadi bezalako nazionalitateen nahiak ez direla asetu. Autonomi Estatutuak dituen ahalmen guztiak gauzatu ga-be jardutea ez da dagoen gabeziarik latzena. Euskal lurral-de oro bi estatutan eta hiru egoera juridikoetan banaturik izatea mingarriagoa da ezbairik gabe Euskal Herria proiektu komun bezala amets duen edozein euskaldunentzat.

Zer esanik ez ikustea Estatu-ko agintean aritu diren talde guztiak, UCD, PSOE, PP, praxi autonomiko zikoitza eramateaz gain oso berdin jokatu dutela presoen auziaz eta legalitatetik at bide errepresiboak erabiltzeko tenorean. Zaila dugu ulertzea Estatu terrorismoa babestu eta indultatu duten sektore politikoek ETArekin armak ixildu direnetik ia-ia urtebete igaro denean, bederen kartzelen politika ez aldatzea.

Azken batean demokraziak horrelako ajeekin dikta-dura gainditu zuelako trantsizioaren emaitzak gazi-gozaok bilakatu dira. Gutxi edo deusik ez borrokatu zutenak, as-ko ez lortuta ere, beti demokraziaren garaipenaren onurak azpimarratzeko zain ditugun bitartean, aunitz arriskatu zutenen artean ez da arraroa honako galdera hau entzutea: «Merezi al zuen egin genuena honelako ondorioak eskuratzeko?». Beste batzuek galtzailatzat jotzen dute be-raien burua politika gaitzestuz edo eszeptikoen esparruan laketuz. ETA erakundeak bere «Armei Agur» aldarrikatu duen oraingoan, sektore horiek guztiak trantsizioa sakon-tzeari ekiteko aukera-beharra dutelakoan nago. ♣